

1. test MA2 – ukázkové řešení

1. Určete obor konvergence řady

$$\sum_{n=1}^{\infty} n^{-1}(x+5)^n 2^{-n}$$

K určení oboru konvergence této řady využijeme limitní podílové kritérium, které říká, že *pokud platí* $\lim_{n \rightarrow \infty} \left| \frac{a_{n+1}}{a_n} \right| < 1$, *je* $\sum_{n=1}^{\infty} a_n$ *absolutně konvergentní*.

Do levé strany nerovnosti tedy dosadíme n -tý a $(n+1)$ -ní člen řady a limitu vyřešíme.

$$\begin{aligned} \lim_{n \rightarrow \infty} \left| \frac{(n+1)^{-1}(x+5)^{n+1} 2^{-(n+1)}}{n^{-1}(x+5)^n 2^{-n}} \right| &= \lim_{n \rightarrow \infty} \left| \frac{n(x+5)^{n+1} 2^n}{(n+1)(x+5)^n 2^{n+1}} \right| = \\ &= \lim_{n \rightarrow \infty} \left| \frac{n(x+5)^n (x+5) 2^n}{(n+1)(x+5)^n 2^n \cdot 2} \right| = \lim_{n \rightarrow \infty} \left| \frac{n(x+5)}{(n+1) \cdot 2} \right| = \lim_{n \rightarrow \infty} \left| \frac{n(x+5)}{n(1 + \frac{1}{n}) \cdot 2} \right| = \frac{|x+5|}{2} \end{aligned}$$

Vyřešíme nerovnici s upravenou levou stranou.

$$\begin{aligned} \frac{|x+5|}{2} &< 1 \\ |x+5| &< 2 \\ x &\in (-7; -3) \end{aligned}$$

Řešení nalezneme s využitím číselné osy. Nulový bod absolutní hodnoty je -5 a vzdálenost od něj má být menší než 2 . Výsledkem je tedy **interval $x \in (-7; -3)$, ve kterém řada absolutně konverguje**. O konvergenci řady v krajních bodech intervalu musíme rozhodnout pomocí jiných kritérií konvergence.

Hraniční body intervalu dosadíme do předpisu řady.

Nejprve dosadíme $x = -7$:

$$\sum_{n=1}^{\infty} n^{-1}(-7+5)^n 2^{-n} = \sum_{n=1}^{\infty} n^{-1}(-2)^n 2^{-n} = \sum_{n=1}^{\infty} n^{-1}(-1)^n 2^n 2^{-n} = \sum_{n=1}^{\infty} \frac{(-1)^n}{n}$$

O konvergenci řady $\sum_{n=1}^{\infty} \frac{(-1)^n}{n}$ můžeme rozhodnout pomocí Leibnizova kritéria:

Nechť $\forall n \in \mathbb{N}$ platí $a_n \geq a_{n+1} \geq 0$. Potom je řada $\sum_{n=1}^{\infty} (-1)^{n+1} a_n$ konvergentní právě tehdy, je-li splněna nutná podmínka konvergence, tedy $\lim_{n \rightarrow \infty} a_n = 0$.

Řadu $\sum_{n=1}^{\infty} \frac{(-1)^n}{n}$ upravíme do tvaru uvedeného v Leibnizově kritériu.

$$\sum_{n=1}^{\infty} \frac{(-1)^n}{n} = \sum_{n=1}^{\infty} (-1)^n \cdot \frac{1}{n} = \sum_{n=1}^{\infty} (-1)^{n+1} \cdot (-1)^{-1} \cdot \frac{1}{n} = - \sum_{n=1}^{\infty} (-1)^{n+1} \cdot \frac{1}{n}$$

Do podmínky konvergence dosadíme n -tý člen posloupnosti, tedy $\left(\frac{1}{n}\right)$, a limitu spočítáme.

$$\lim_{n \rightarrow \infty} \frac{1}{n} = 0.$$

Podmínka konvergence je splněna a tedy původní řada na základě Leibnizova kritéria v bodě $x = -7$ konverguje.

A dále dosadíme $x = -3$:

$$\sum_{n=1}^{\infty} n^{-1}(-3+5)^n 2^{-n} = \sum_{n=1}^{\infty} n^{-1} 2^n 2^{-n} = \sum_{n=1}^{\infty} \frac{1}{n}$$

Řadě $\sum_{n=1}^{\infty} \frac{1}{n}$ se říká harmonická a víme o ní, že nekonverguje. Pokud bychom tuto znalost neměli, využijeme integrálního kritéria:

Necht $k \in \mathbb{N}$ a funkce f je spojitá, nerostoucí a nezáporná na intervalu $\langle k; \infty \rangle$. Potom je řada $\sum_{k=1}^{\infty} f(n)$ konvergentní právě tehdy, když $\lim_{n \rightarrow \infty} \int_k^n f(x) dx < \infty$.

V našem případě je $f(x) = \frac{1}{x}$, která je spojitá, nerostoucí a nezáporná na intervalu $\langle 1; \infty \rangle$. Potřebujeme tedy spočítat:

$$\lim_{n \rightarrow \infty} \int_1^n \frac{1}{x} dx = \lim_{n \rightarrow \infty} [\ln x]_1^n = \lim_{n \rightarrow \infty} (\ln n - \ln 1) = \lim_{n \rightarrow \infty} (\ln n - 0) = \lim_{n \rightarrow \infty} \ln n = \infty$$

Protože limita vyšla ∞ , tak z integrálního kritéria plyne, že původní řada v bodě $x = -3$ nekonverguje.

Celkem tedy máme, že řada je konvergentní pro $x \in \langle -7; -3 \rangle$.

2. Spočítejte limitu:

$$\lim_{(x,y) \rightarrow (1,-1)} \frac{2y - x + 3}{y - 2x + 3}$$

Aby limita mohla existovat, musí být splněna nutná podmínka existence limity.

Existují-li limity $\lim_{x \rightarrow x_0} f(x; y_0)$ a $\lim_{y \rightarrow y_0} f(x_0; y)$ a jsou různé, potom $\lim_{(x,y) \rightarrow (x_0,y_0)} f(x; y)$ neexistuje. Pokud by limity $\lim_{x \rightarrow x_0} f(x; y_0)$ a $\lim_{y \rightarrow y_0} f(x_0; y)$ byly stejné, potom je jim $\lim_{(x,y) \rightarrow (x_0,y_0)} f(x; y)$ buď rovna, nebo neexistuje.

Ověříme tedy platnost nutné podmínky existence limity.

$$y = -1$$

$$\lim_{x \rightarrow 1} \frac{-2 - x + 3}{-1 - 2x + 3} = \lim_{x \rightarrow 1} \frac{-x + 1}{-2x + 2} = \lim_{x \rightarrow 1} \frac{-x + 1}{2(-x + 1)} = \frac{1}{2}$$

$$x = 1$$

$$\lim_{y \rightarrow -1} \frac{2y - 1 + 3}{y - 2 + 3} = \lim_{y \rightarrow -1} \frac{2y + 2}{y + 1} = \lim_{y \rightarrow -1} \frac{2(y + 1)}{y + 1} = 2$$

Jak vidíme, **nutná podmínka existence limity nebyla splněna, limita tedy neexistuje.**

K určení limity můžeme zvolit i jiný postup. Má-li funkce v daném bodě limitu, nalezneme ji, budeme-li se k danému bodu pohybovat po jakékoli křivce (resp. k limitě v daném bodě se musíme dostat po všech křivkách).

K bodu, v němž limitu počítáme, se budeme blížit po všech přímkách. V takovém případě najdeme předpis všech přímek, které prochází bodem $[1; -1]$ a zapíšeme ho ve směrnicovém tvaru, tedy $y = k(x - 1) - 1$. Zda jsme předpis přímky zapsali správně, můžeme ověřit dosazením souřadnic zadaného bodu, rovnost musí být pravdivá. Číslo k se nazývá směrnice přímky a udává její sklon. Směrnicový předpis přímky dosadíme do limity za y a limitu spočítáme.

Vyjde-li limita závislá na k , v daném bodě neexistuje. Pokud vyjde na k nezávislá, existovat může, ale nemusí!. V takovém případě bychom museli využít další způsoby určování limit v daném bodě, např. *větu o limitě sevřené funkce* nebo *transformaci do polárních souřadnic*.

$$p : y = k(x - 1) - 1$$

$$\begin{aligned} \lim_{x \rightarrow 1} \frac{2(k(x - 1) - 1) - x + 3}{k(x - 1) - 1 - 2x + 3} &= \lim_{x \rightarrow 1} \frac{2kx - 2k - 2 - x + 3}{kx - k - 1 - 2x + 3} = \lim_{x \rightarrow 1} \frac{x(2k - 1) - 2k + 1}{x(k - 2) - k + 2} = \\ &= \lim_{x \rightarrow 1} \frac{(2k - 1)(x - 1)}{(k - 2)(x - 1)} = \lim_{x \rightarrow 1} \frac{2k - 1}{k - 2} = \frac{2k - 1}{k - 2} \end{aligned}$$

Limita vyšla závislá na k , opět tedy doházíme k závěru, že limita neexistuje.

3. **Diferenciální rovnici $x^2 f''(x) - 3x f'(x) + 6f(x) = 0$ transformujte zavedením nové nezávislé proměnné t vztahem $x = e^t, (x > 0)$. Předpokládejte, že funkce f má spojitou derivaci druhého řádu.**

Chceme-li řešit diferenciální rovnice, bývá zavedení nových proměnných často výhodné.

Pro nahrazení proměnné x proměnnou t dle zadání určíme nejprve první a druhou derivaci funkce f , do které následně dosadíme $x = e^t$ (a tedy $1 dx = e^t dt$). Jedná se o aplikaci věty o derivaci složené funkce. Ještě ověříme vzájemnou jednoznačnost transformace: $\ln x = t$, pro $x > 0$.

$$\begin{aligned} \frac{df}{dx} &= \frac{df}{dx} \frac{dt}{dt} = \frac{df}{dt} \frac{dt}{dx} = \frac{df}{dt} \frac{1}{\frac{dx}{dt}} \rightarrow \frac{df}{dt} \frac{1}{e^t} = \frac{df}{dt} e^{-t} \\ \frac{d^2 f}{dx^2} &= \frac{d}{dx} \frac{df}{dx} = \frac{d}{dx} \frac{df}{dt} \frac{dt}{dx} = \frac{d}{dt} \frac{df}{dt} \frac{dt}{dx} = \frac{d}{dt} \left(\frac{df}{dt} e^{-t} \right) \frac{1}{\frac{dx}{dt}} = \\ &= \left(\frac{d^2 f}{dt^2} e^{-t} - \frac{df}{dt} e^{-t} \right) e^{-t} = \frac{d^2 f}{dt^2} e^{-2t} - \frac{df}{dt} e^{-2t} \end{aligned}$$

Pozn.: Při výpočtu druhé derivace jsme ve čtvrtém kroku za $\frac{df}{dx}$ dosadili výsledek první derivace. V závorce pátého kroku je derivace součinu.

Vztah $x = e^t$ a derivace upravené pro proměnnou t dosadíme do původní diferenciální rovnice a upravíme.

$$\begin{aligned} e^{2t} \left(e^{-2t} \frac{d^2 f}{dt^2}(t) - e^{-2t} \frac{df}{dt}(t) \right) - 3e^t e^{-t} \frac{df}{dt}(t) + 6f(t) &= 0 \\ \frac{d^2 f}{dt^2}(t) - \frac{df}{dt}(t) - 3 \frac{df}{dt}(t) + 6f(t) &= 0 \\ \frac{d^2 f}{dt^2}(t) - 4 \frac{df}{dt}(t) + 6f(t) &= 0 \end{aligned}$$

Upravenou diferenciální rovnici můžeme zapsat i ve tvaru

$$f''(t) - 4f'(t) + 6f(t) = 0.$$

Formálně správnější je přeznačit funkci takto: $g(t) := f(e^t)$ a výsledek by pak tedy vypadal takto:

$$g''(t) - 4g'(t) + 6g(t) = 0.$$

4. Určete Taylorův polynom třetího stupně se středem v bodě $[1; -1]$ pro funkci:

$$f(x, y) = x^3 - 2x^2y + 3xy - 3y + 2y^2 - 1$$

Taylorův polynom funkce f v bodě a je polynom, který má v bodě a stejnou funkční hodnotu jako f a stejnou hodnotu derivací až do řádu rovnému stupni polynomu. Pro funkci dvou proměnných je vztah pro určení Taylorova polynomu třetího stupně v bodě $[a; b]$ následující:

$$\begin{aligned} T_3(x, y) = & f(a, b) + \frac{\partial f}{\partial x}(a, b)(x - a) + \frac{\partial f}{\partial y}(a, b)(y - b) + \\ & + \frac{1}{2!} \left(\frac{\partial^2 f}{\partial x^2}(a, b)(x - a)^2 + 2 \frac{\partial^2 f}{\partial x \partial y}(a, b)(x - a)(y - b) + \frac{\partial^2 f}{\partial y^2}(a, b)(y - b)^2 \right) + \\ & + \frac{1}{3!} \left(\frac{\partial^3 f}{\partial x^3}(a, b)(x - a)^3 + 3 \frac{\partial^3 f}{\partial x^2 \partial y}(a, b)(x - a)^2(y - b) + 3 \frac{\partial^3 f}{\partial x \partial y^2}(a, b)(x - a)(y - b)^2 \right) \end{aligned}$$

Abychom mohli do vztahu dosadit, spočítáme nejprve funkční hodnotu v bodě $[1; -1]$ a parciální derivace funkce $f(x; y)$ až do 3. řádu. I do nich dosadíme souřadnice zadaného bodu $[1; -1]$.

$$f(1; -1) = 1 + 2 - 3 + 3 + 2 - 1 = 4$$

$$\begin{aligned} \frac{\partial f}{\partial x} &= 3x^2 - 4xy + 3y \quad \implies \quad \frac{\partial f}{\partial x}(1; -1) = 3 + 4 - 3 = 4 \\ \frac{\partial f}{\partial y} &= -2x^2 + 3x - 3 + 4y \quad \implies \quad \frac{\partial f}{\partial y}(1; -1) = -2 + 3 - 3 - 4 = -6 \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} \frac{\partial^2 f}{\partial x^2} &= 6x - 4y \quad \implies \quad \frac{\partial^2 f}{\partial x^2}(1; -1) = 6 + 4 = 10 \\ \frac{\partial^2 f}{\partial x \partial y} = \frac{\partial^2 f}{\partial y \partial x} &= -4x + 3 \quad \implies \quad \frac{\partial^2 f}{\partial x \partial y}(1; -1) = -4 + 3 = -1 \\ \frac{\partial^2 f}{\partial y^2} &= 4 \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} \frac{\partial^3 f}{\partial x^3} &= 6 \\ \frac{\partial^3 f}{\partial x \partial y \partial x} = \frac{\partial^3 f}{\partial x^2 \partial y} = \frac{\partial^3 f}{\partial y \partial x^2} &= -4 \\ \frac{\partial^3 f}{\partial y \partial x \partial y} = \frac{\partial^3 f}{\partial y^2 \partial x} = \frac{\partial^3 f}{\partial x \partial y^2} &= 0 \\ \frac{\partial^3 f}{\partial y^3} &= 0 \end{aligned}$$

Nyní parciální derivace dosadíme do vztahu pro Taylorův polynom a tvar zjednodušíme.

$$T_3(x, y) = 4 + 4(x - 1) - 6(y + 1) + \frac{1}{2} \left(10(x - 1)^2 + 2(-1)(x - 1)(y + 1) + 4(y + 1)^2 \right) + \\ + \frac{1}{6} \left(6(x - 1)^3 + 3(-4)(x - 1)^2(y + 1) \right)$$

$$T_3(x, y) = 4 + 4(x - 1) - 6(y + 1) + 5(x - 1)^2 - (x - 1)(y + 1) + 2(y + 1)^2 + (x - 1)^3 - 2(x - 1)^2(y + 1)$$

Pozn.: Polynom není nutné dále upravovat, v tomto tvaru je dostačující.

5. Určete, zda křivka určená implicitně rovnicí

$F(x, y) = x + 2x^3 - 3xy - y^3 + e^{x-y} = 0$ leží v okolí bodu $[1;1]$ nad tečnou nebo pod tečnou. Napište rovnici této tečny.

Abychom mohli určit, zda křivka v okolí bodu leží pod tečnou nebo nad tečnou, musíme v daném bodě spočítat druhou derivaci funkce. Vyjde-li derivace kladná, křivka je v okolí bodu konvexní, a tedy je nad tečnou, vyjde-li záporná, křivka je konkávní, a tedy pod tečnou.

F je funkce $(n + 1)$ proměnných a hledáme množinu $M = \{[x; y] : F(x; y) = 0\}$. Zajímá nás, jak množina vypadá a zda je možné vyjádřit jednu proměnnou jako funkci ostatních proměnných. Postačující podmínku existence implicitní funkce nám říká následující věta:

Nechť $F : \mathbb{R}^{n+1} \rightarrow \mathbb{R}$ je spojitá v otevřeném $(n + 1)$ -rozměrném intervalu J obsahujícím bod $[x_0; y_0]$, kde $x_0 \in \mathbb{R}^n$ a $y_0 \in \mathbb{R}$. Dále předpokládejme, že funkce F má v intervalu J spojitou parciální derivaci podle proměnné y a $\frac{\partial F}{\partial y}(x_0; y_0) \neq 0, F(x_0; y_0) = 0$. Potom existuje otevřený interval $J_1 \subseteq J$, na němž je rovnicí $F(x; y) = 0$ určena právě jedna funkce $y = f(x) = f(x_1; x_2; \dots; x_n)$.

Věta popisuje situaci, kdy v bodech, kde není tečna ke grafu rovnoběžná s osou y , můžeme jednu neznámou vyjádřit jako funkci ostatních proměnných.

Další věta mluví o derivaci implicitní funkce:

Nechť $F : \mathbb{R}^{n+1} \rightarrow \mathbb{R}$ má spojitě parciální derivace až do řádu m v otevřeném $(n + 1)$ -rozměrném intervalu J obsahujícím bod $[x_0; y_0]$, kde $x_0 \in \mathbb{R}^n$ a $y_0 \in \mathbb{R}$. Dále předpokládejme, že funkce $\frac{\partial F}{\partial y}(x_0; y_0) \neq 0$ a $F(x_0; y_0) = 0$. Potom existuje otevřený interval $J_1 \subseteq J$, na němž má funkce $y = f(x) = f(x_1; x_2; \dots; x_n)$ (jednoznačně určena rovnicí $F(x, f(x)) = 0$) spojitě parciální derivace až do řádu m .

Spočítáme tedy derivaci $\frac{\partial F}{\partial y}$ v bodě $[1; 1]$

$$\frac{\partial F}{\partial y} = -3x - 3y^2 + e^{x-y}(-1) \rightarrow -3 - 3 - 1 = -7 \neq 0$$

Derivace vyšla nenulová, $y = f(x)$ v okolí bodu $[1; 1]$ tedy **existuje**. Nyní spočítáme první derivaci funkce $y = f(x)$ ze vztahu $F'(x; f(x)) = 0$ dosazením souřadnic bodu za $x = 1$ a $y = f(1) = 1$.

$$\begin{aligned} F'(x; f(x)) &= 1 + 6x^2 - 3(f(x) + xf'(x)) - 3f^2(x)f'(x) + e^{x-y}(1 - f'(x)) = 0 \\ &\rightarrow 1 + 6 - 3 - 3f'(1) - 3f'(1) + 1 - f'(1) = 0 \\ &-7f'(1) = -5 \\ &f'(1) = \frac{5}{7} \end{aligned}$$

Dále spočítáme druhou derivaci funkce $y = f(x)$ ze vztahu $F''(x; f(x)) = 0$ dosazením výše vypočtené první derivace.

$$\begin{aligned}
F''(x; f(x)) &= 12x - 3f'(x) - 3(f'(x) + xf''(x)) - 3(2f(x)(f'(x))^2 + f^2(x)f''(x)) + \\
&\quad + e^{x-y}(1 - f'(x))^2 + e^{x-y}(-f''(x)) = 0 \\
\rightarrow 12 - \frac{15}{7} - \frac{15}{7} - 3f''(1) - \frac{150}{49} - 3f''(1) + \frac{4}{49} - f''(1) &= 0 \\
588 - 210 - 150 + 4 &= 343f''(1) \\
f''(1) &= \frac{232}{343} > 0
\end{aligned}$$

Protože druhá derivace funkce f vyšla kladná, znamená to, že funkce je konvexní, a tedy leží NAD tečnou.

Rovnici tečny určíme ze vztahu

$$t : (y - y_0) = f'(x)(x - x_0)$$

$$t : y = \frac{5}{7}(x - 1) + 1$$

$$t : y = \frac{5}{7}x + \frac{2}{7}$$